

ПРОБЛЕМИ НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

УДК 930.2: 94(477.81/86) "1881/1914"

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГІЧНІ ТОВАРИСТВА ГАЛИЧИНИ ТА БУКОВИНИ
(1881–1914 рр.): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Лілія ШОЛОГОН

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії Центральної та Східної Європи
і спеціальних галузей історичної науки,
вул. Шевченка, 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: liliya.shologon@pnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.38.92-106
ORCID: 0000-0002-5390-7576

Мета наукової розвідки полягає у систематизації та критичному аналізі джерел з історії діяльності українських педагогічних товариств Галичини та Буковини у 80-х рр. XIX – початку XX ст. Методологія дослідження ґрунтується на принципах наукового, комплексного, системного та цілісного підходу до аналізу джерельного матеріалу. Задля досягнення поставленої мети застосовано методи джерелознавчого аналізу та синтезу, класифікації та типології, текстологічного аналізу, історико-генетичний, історико-порівняльний.

У процесі дослідження зазначеної проблематики нами виокремлено та проаналізовано такі групи джерел: 1) нормативні (загальнодержавні і регіональні законодавчі акти та статuti, що регламентували роботу педагогічних об'єднань); 2) документи офіційного характеру (матеріали Галицького намісництва, Буковинського крайового управління, Крайових шкільних рад Галичини та Буковини, інших офіційних установ, що прямо або опосередковано впливали на діяльність освітянських товариств); 3) статистичні (матеріали загальнодержавної і регіональної статистики та звіти про діяльність педагогічних товариств); 4) матеріали періодичних видань (містили змістовні редакційні статті та інформаційні повідомлення про діяльність українських педагогічних товариств Галичини та Буковини); 5) джерела особового походження (автобіографії, спогади та листи переважно впливових громадсько-культурних діячів і політиків). Вважаємо, що застосування запропонованої класифікаційної схеми допоможе дослідникам продовжити подальший пошук джерел і заповнити прогалини у вивченні зазначеної проблематики.

Ключові слова: Буковина, Галичина, джерелознавчий аналіз, джерельний комплекс, педагогічне товариство.

Означена проблема є важливою в контексті збереження та використання досвіду українського громадсько-культурного середовища – як в умовах російсько-української війни, так і в процесі адаптації української культурно-історичної спадщини до західних стандартів. Незважаючи на активізацію археографічних та джерелознавчих студій, наукових розвідок, джерела з історії діяльності українських педагогічних товариств Галичини та Буковини другої половини XIX – початку XX ст. до сьогодні не стали об'єктом спеціального дослідження, що не дозволяє в повній мірі осмислити роль професійних педагогічних об'єднань у процесі розгортання українського національного руху в Австро-Угорщині.

Методологічні аспекти обраної теми знайшли своє відображення у працях Леоніда Зашкільняка¹, Ярослава Калакура², Наталії Яковенко³ та інших. Частково актуалізовані джерела з

¹ Зашкільняк Л. Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історична наука. *Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми*. Львів: Львівський національний університет, 2004. С. 24–57.

² Історичне джерелознавство / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. Київ: Либідь, 2017. 512 с.

³ Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 375 с.

історії діяльності українських педагогічних товариств Галичини та Буковини у наукових розвідках Галини Білавич⁴, Лесі Вовк⁵, Олександра Добржанського⁶, Марії Московчук⁷, Бориса Савчука⁸, Лілії Шологон⁹ та інших. Однак комплексного висвітлення ця проблематика ще не отримала в сучасній українській історіографії.

Метою статті є формування джерельного комплексу з історії діяльності українських педагогічних товариств Галичини та Буковини у 80-х рр. XIX – на початку XX ст., його класифікація та типологія, на основі новітніх підходів до джерелознавчого дослідження.

Упродовж окресленого хронологічного відтинку працювало шість фахових педагогічних об'єднань. Проблеми народної школи та належний професійний рівень її педагога потрапили в поле зору «Українського педагогічного товариства» в Галичині та «Української школи» на Буковині. Захищали фахові інтереси шкільного вчителства відповідно «Взаємна поміч українських вчителів» та «Вільна організація українського учительства на Буковині». Підвищення професійного рівня викладача української гімназії було пріоритетним у діяльності «Учительської громади» й «Товариства учителів вищих шкіл» імені Григорія Сковороди¹⁰. Вони стали помітним явищем українського національно-культурного руху другої половини XIX – початку XX ст. і, безперечно, заслуговують на глибоке та фахове наукове дослідження. Джерельну базу такого дослідження становлять історіографічні та конкретно-історичні джерела. Спробуємо детальніше зупинитися на науковому аналізі останніх та здійснити їх класифікацію.

Сучасне джерелознавство вважає класифікацію ефективним методом наукового пізнання джерел шляхом поділу їх на групи за певною важливою спільною ознакою для кожної з них. Класифікація та типологія дозволяють утворювати групи споріднених джерел і добирати оптимальні методи їх дослідження¹¹.

Зважаючи на специфіку дослідження, пріоритетним стало групування джерел за їхнім походженням і авторством, при цьому брали до уваги особливості їх створення та форму фіксації інформації. За такої класифікаційної схеми джерела з історії діяльності українських педагогічних товариств Галичини та Буковини умовно поділені на п'ять груп: 1) нормативні (загальнодержавні і регіональні законодавчі акти та статuti, що регламентували роботу педагогічних об'єднань); 2) документи офіційного характеру (матеріали Галицького намісництва, Буковинської крайової управи, Крайових шкільних рад Галичини та Буковини, інших офіційних установ, що прямо або опосередковано впливали на діяльність освітянських товариств); 3) статистичні (матеріали загальнодержавної і регіональної статистики та звіти про діяльність педагогічних товариств); 4) матеріали періодичних видань (містили змістовні редакційні статті та інформаційні повідомлення про діяльність українських педагогічних товариств Галичини та Буковини); 5) джерела особового походження (автобіографії, спогади та листи переважно впливових громадсько-культурних діячів, політиків та педагогів).

⁴ Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.) Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. 208 с.

⁵ Вовк Л. Товариство «Учительська громада»: особливості створення та напрями діяльності (1908–1909 рр.). *Гілея : науковий вісник*. 2017. Ч. 9. С. 28–32.

⁶ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. Чернівці : Золоті литаври, 1999. 547 с.

⁷ Московчук М. Товариство «Взаємна поміч українського вчителства» у суспільно-культурному житті Галичини у першій третині XX ст. Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2014. 156 с.

⁸ Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. 138 с.

⁹ Шологон Л. Джерела з історії національно-культурного руху українців Галичини (1848–1914 рр.). Івано-Франківськ: Симфонія-форте, 2015. 460 с.

¹⁰ Добржанський О., Шологон Л. Українські професійні об'єднання педагогів Галичини та Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.): спроба порівняльного аналізу. *Русин*. 2022. Ч. 68. С. 140. DOI: 10.17223/18572685/68/6.

¹¹ Історичне джерелознавство... С. 89.

Специфіку та інформаційний потенціал кожної з цих груп ми розглянемо окремо. Кожна них об'ємна і різноманітна за своїм складом, тому всередині можна провести додаткову внутрішню класифікацію, що сприятиме більш ефективному аналізу зазначених груп джерел.

У першій групі серед нормативних документів ми виокремили дві підгрупи. Першу підгрупу складають загальнодержавні та регіональні законодавчі акти. До них належать норми Конституції 21 грудня 1867 р., що декларували громадянські права та свободи народам Австрійської монархії; конституційний за свої значенням закон про об'єднання та збори від 15 листопада 1867 р. (створив демократичні передумови для формування політичних партій та громадських товариств), загальнодержавний шкільний закон від 14 травня 1869 р.¹² (заклав законодавчу основу для світської та безоплатної початкової освіти в Австро-Угорщині), розпорядження Міністерства віросповідань і освіти про створення Крайової, повітової та місцевих шкільних рад у Галичині та Буковини (запровадили систему контролю за діяльністю народних шкіл, учительських семінарій та гімназій) та роботу навчальних закладів різного рівня¹³.

Регіональне – буковинське та галицьке законодавство ухвалювалося, як правило, на основі загальнодержавного, зважаючи на специфіку окремого коронного краю держави. Прийняті Буковинським та Галицьким крайовими сеймами закони про правовий статус учителів народних шкіл та про заснування, утримання і відвідування таких навчальних закладів загалом були прогресивними за своїм характером, однак мали низку недоліків. Це спонукало українські педагогічні об'єднання включитися у політичну боротьбу за обстоювання своїх професійних прав, насамперед підвищення вчительської платні. Зазначені нормативні акти опубліковані в збірниках законів, що видавалися для Буковини¹⁴ та Галичини¹⁵ німецькою, польською, румунською та українською мовами.

До другої підгрупи джерел цієї групи належать статuti педагогічних товариств, що затверджувалися Міністерством внутрішніх справ або відповідно Буковинською крайовою управою чи Галицьким намісництвом на основі вже зазначеного закону про об'єднання та збори від 15 листопада 1869 р.¹⁶ Це дуже інформативна підгрупа документів, де не лише вказувалася мета, завдання, форми та методи діяльності, але й окреслені практично всі організаційні засади діяльності освітянських об'єднань Буковини та Галичини¹⁷. Нерідко керівні структури товариств повторно затверджували свої статuti в органах державної влади, що свідчило як про вдосконалення організаційних засад їхньої діяльності, так і про перейменування товариств. Серед знакових перейменувань – зміна назви галицького Руського педагогічного товариства¹⁸ на Українське педагогічне товариство у 1912 р.¹⁹ та буковинського товариства «Руська

¹² Reichgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869. Wien. S. 277–288.

¹³ Розпорядок міністерства віросповідань і просвіти з дня 29 вересня 1905, яким видає ся окончний устав для загальних народних і виділових шкіл і для науки в тих школах. *Вістник законів державних для королівств і країв, заступлених в раді державній*. Відень : Із цісарсько-королівської надвornoї та державної печатні, 1905. Ч. LXIV. С. 401–433.

¹⁴ Законъ касающійся регуляції стосунковъ правных стана учительского при публичных школахъ народныхъ герцогства Буковины. *Дневникъ законовъ и розпоряжений для герцогства Буковины*. Ч. 10. Чернівці : Печатня Екгардта, 1873. С. 43–66.

¹⁵ Устава о правних относинахъ стану учительского въ публичных школахъ народныхъ. *Вісникъ законовъ и распоряжений краєвихъ для Королевства Галиції і Володимеріи съ великимъ Княжевством Краковскимъ*, 251. Львов : 3 печатні Л. І. О. Рогоша, 1873. С. 192–204.

¹⁶ Законъ зъ дня 15 листопада 1867 о правъ съдиненія. *Переводи зъ вестника законовъ державныхъ для герцогства Буковины*, 1867. Чернівці, 1868. С. 297–304.

¹⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 146 Галицьке намісництво. Оп. 8. Спр. 875. Статут українського товариства «Учительська громада» у Львові. 1908 р. 17 арк.

¹⁸ Статут Руського Товариства Педагогічного. Затверджений ц. к. Намісництвом дня 6 серпня 1881. Ч. 37. 847. Львів : Руске Товариство Педагогічне, 1881. 15 с.

¹⁹ Статут Українського Товариства Педагогічного. Прийнятий до відома Високим ц. к. Правительством рескриптом ц. к. Міністерства внутрішніх справ з дня 15 червня 1912 р. Ч. 16. 626. Львів : Українське Педагогічне Товариство, 1912. 12 с.

школа»²⁰ на «Українську школу» 1908 р.²¹ Це свідчило як про виразно народовецьке спрямування товариств, так і використання прикметника «український» у тодішній літературній мові. Затверджували статuti в органах державної влади також філії товариств на місцях. Такі документи додають знань дослідникам про організаційну структуру педагогічних об'єднань. Однак, загалом працюючи з нормативними документами, варто зважати на те, що чимало їхніх норм мали декларативний характер, так і не були втілені в життя.

У другій групі – документах офіційного характеру – ми також виокремили дві підгрупи. Першу становлять матеріали Галицького намісництва, Буковинської крайової управи, регіональних управлінь поліції тощо. Вони ретельно сліdkували за дотримання державними та громадськими інституціями законів Габсбурзької монархії. До Галицького намісництва²² та Буковинської крайової управи²³ зверталися засновники товариств із прохання затвердити статут, тобто отримати дозвіл на роботу громадської організації (при цьому вказували ініціаторів створення товариств та подавали п'ять примірників статуту), відкрити філіал у містечку чи селі на території коронного краю, змінити назву або затвердити новий варіант статуту тощо. Серед документів зазначених адміністративних установ чимало звернень українських педагогічних товариств із проханнями, вимогами та протестами, основна мета яких – акцентувати увагу на проблемах україномовного шкільництва. Натомість Львівська та Чернівецька дирекції поліції²⁴ стежили за діяльністю товариств і надсилали свої донесення до Галицького намісництва та Буковинської крайової управи з приводу їхньої діяльності.

До другої підгрупи джерел офіційного характеру віднесено матеріали, що відклалися у процесі діяльності керівних установ у сфері освіти Галичини²⁵ та Буковини²⁶ (Крайових та повітових шкільних рад, Державних екзаменаційних комісій по кваліфікації вчителів початкових та середніх шкіл), які здійснювали всеохоплюючий контроль за роботою навчальних закладів краю²⁷. Чиновники зазначених установ сліdkували за рівнем викладання окремих предметів, кваліфікацією педагогів, умовами навчання учнів, серед іншого в навчальних закладах, створених українськими педагогічними товариствами²⁸.

Документи цієї групи переважно є змістовними та інформативним, дозволяють просліdkувати за процесом прийняття того чи іншого рішення, оцінити ставлення владних структур до діяльності освітянських об'єднань. Вони зберігаються переважно у фондах Центрального

²⁰ «Руска школа» товариство в Чернівцях. Статут. Чернівці : Руска школа, 1887. 12 с.

²¹ Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). Ф. 3. Буковинська крайова управа. Оп. 2. Спр. 16450. Справа про спостереження за діяльністю українського просвітнього товариства «Українська школа» (Статут товариства, протоколи, листування). 1895–1909 рр. 30 арк.

²² ЦДІАЛ України Ф. 146. Галицьке намісництво. Оп. 58. Спр. 570. Прохання засновників товариства «Взаємна поміч галицьких та буковинських учителів» в місцевостях на літери (Б, Г, Т) про затвердження статутів. 1907 р. 77 арк.

²³ ДАЧО, ф. 3 Буковинська крайова управа, оп. 2, спр. 24013. Листування з дирекцією поліції м. Чернівці про створення в м. Чернівці товариства вчителів вищих шкіл імені Г. Сковороди і про затвердження статуту. 14 листопада 1907 р. 20 травня 1909 р., 21 арк.

²⁴ ДАЧО. Ф. 10 Чернівецька дирекція поліції. Оп. 1. Спр. 685. Справа по нагляду за діяльністю товариств в м. Чернівці. 1911–1912 рр. 98 арк.

²⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 178. Крайова шкільна рада у Львові. Оп. 2. Спр. 5280. Листування з Міністерством віросповідань і освіти та Українським педагогічним товариством про надання державного статусу українській приватній жіночій семінарії у Львові і про надання грошової допомоги на утримання цього закладу. 1909–1916 рр. 193 арк.

²⁶ ДАЧО, Ф. 762. Чернівецька повітова шкільна рада. Оп. 1. Спр. 5. Справа про надання одноразової грошової допомоги вчителям початкових шкіл Чернівецького повіту. 1900 р. 5 арк.

²⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 278. Державна екзаменаційна комісія по кваліфікації учителів початкових шкіл. Оп. 1. Спр. 25. Протоколи екзаменів по кваліфікації учителів початкових шкіл. 25 лютого 1911 р. – 22 лютого 1922 р. 206 арк.

²⁸ ДАЧО. Ф. 211. Крайова шкільна рада Буковини, м. Чернівці. Оп. 1. Спр. 11299. Прохання товариства «Українська школа» про відкриття в м. Чернівці початкової школи з українською мовою викладання. 1910–1913 рр. 8 арк.

державного історичного архіву України, м. Львів та Державного архіву Чернівецької області й ще не опубліковані на сторінках сучасних археографічних видань.

У третій виокремленій нами групі – джерела статистичного характеру ми виділили три підгрупи. Перша – матеріали загальнодержавної і регіональної статистики. Особливої уваги заслуговують результати переписів населення, що проводилися в державі раз на десять років; публікувалися по мірі опрацювання окремими томами та подавали статистичні відомості різнопланового характеру. В контексті нашого дослідження важливими є дані загальнодержавної статистики про розмовну мову, віросповідання, рівень писемності²⁹ тощо. Не менш важливою також виявилася крайова (регіональна) статистика – збірники буковинських та галицьких статистичних установ³⁰, де на основі загальнодержавної статистики, звітів крайових шкільних рад³¹, власних підрахунків інформація кількісного характеру про народні школи, учительські семінарії, гімназії, вищі навчальні заклади, громадські товариства, періодичні видання тощо. Однак загальнодержавна та регіональна статистика не подавала вичерпних даних про національно-культурні процеси на Буковині та в Галичині³², чимало було зауважень до методики й практики проведення переписів³³. Тому офіційну статистику варто доповнити звітами про діяльність товариств і їхніх навчальних закладів.

Звіти про діяльність педагогічних організацій складають другу підгрупу джерел статистичного характеру і мають важливе значення для дослідження обраної теми. Як правило, видавалися, щоб проінформувати українську громадськість про найважливіші аспекти діяльності товариств і містили багато цифрових даних про кількість членів громадської організації; філій товариства, створених у містечках та селах Галичини й Буковини³⁴; громадсько-культурний діячів, які очолювали учительські товариства та брали активну участь у їхній діяльності; опубліковані книги та періодичні видання; фінансовий стан товариств. Суттєвим недоліком таких статистичних видань було нерегулярне їх видання, що не дозволяє сформувати цілісне уявлення про діяльність освітянських товариств. Безперервно та змістовно повідомляло громадськість про свою діяльність Українське педагогічне товариство, що працювало в Галичині впродовж 1881–1914 рр.³⁵. Відзначалися інформативністю також статистичні матеріали товариства «Взаємна поміч українських вчителів»³⁶.

До третьої підгрупи джерел статистичного характеру віднесено інформаційні звіти приватних україномовних освітніх закладів (класичних³⁷ та реальних гімназій³⁸, учительських семінарій³⁹), а також бурс та інститутів, що надавали житло молоді, яка навчалася. В них статистична інформація про кількість учнів, їхній соціальний статус, віросповідання, педагогів, що

²⁹ Österreichische Statistik. Neue Folge. Wien, 1913–1916. Österreichische Statistik. Neue Folge, 1914. S. 639.

³⁰ Podręcznik Statystyki Galicyi wydany prses Krajowe biuro statystyczne / pod red. Dr. T. Pilata. T. VIII. Lwów : Z Pierwszej zwsazkowej drukarni, 1912. S. 70.

³¹ Sprawozdanie c. k. Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1910/ 11. Lwów : Nakładom c. k. rady Szkolnej Krajowej, 1912. S. 10–11.

³² Szematyzm krolestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem ksiestwem Krakowskiem na rok 1874. Lwów : Z drukarni E. Winiarsa, 1874. S. 372.

³³ Wiadomości statystyczne o miescie Lwowie. Lwow, 1901. Z. 8. Czesc 1. S. 20.

³⁴ Звідомлене з діяльності головного відділу товариства «Українська школа» в Чернівцях за час від 3 вересня 1911 до 3 падолиста 1912 року. Чернівці, 1913. 39 с.

³⁵ Звіт з діяльності Українського Педагогічного Товариства за рік адміністративний 1910/11, 1911/12, 1912/13 (від 1 вересня 1910 до 31 вересня 1913). Львів : Українське Педагогічне Товариство, 1913. 160 с.

³⁶ Звіт з діяльності Товариства «Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок у Львові» за час від 1 вересня 1905 до кінця 1906 року. Львів : Взаїмна поміч гал. і бук. учителів і учительок, 1907. 18 с.

³⁷ Звіт Дирекції приватної гімназії з руським язиком викладовим Філії Руського Товариства Педагогічного в Рогатині за рік шкільний 1909/10. Львів : Руське Товариство Педагогічне, 1910. 32 с.

³⁸ Звіт Дирекції ювілейної приватної гімназії реальної ім. Маркіяна Шашкевича філії Руського Товариства Педагогічного в Буську за рік шкільний 1911/12. Львів : Руське Товариство Педагогічне, 1912. 20 с.

³⁹ ДАЧО. Ф. 1006. Приватна жіноча учительська семінарія «Української школи». Оп. 1. Спр. 1. Журнал обліку відвідування учениць семінарії за 1909–1921 рр. 66 арк.

викладали обов'язкові та вибіркові предмети, бібліотечний фонд, обладнання кабінетів, оплату за навчання та інше⁴⁰. Інституції, що надавали помешкання молоді, інформували скільки хлопців чи дівчат мешкало в бурсі або інституті, розмір оплати за харчування та проживання; про заходи патріотичного та виховного характеру, які вони проводили (Перше справозданє з діяльності інституту Руского Товариства Педагогічного у Львові під покровом св. Николая за рік 1889/9)⁴¹. Однак не всі навчальні заклади та виховні інституції видавали звіти про свою діяльність регулярно, що дещо знижує джерелознавчу цінність таких видань. Серед найінформативніших – щорічні звіти про діяльність приватних гімназій УПТ Городенці⁴² та Рогатині⁴³ (виходили у світ окремими брошурами) та повідомлення про роботу жіночих навчальних закладів УПТ⁴⁴ у Львові (регулярно з'являлися як на сторінках періодичних видань, звітів з діяльності товариства, так і окремими брошурами).

Важливу інформацію статистичного характеру збирано товариство «Учительська громада». Оскільки провід товариства вирішив взяти участь у III конгресі шкільної гігієни в Парижі в серпні 1910 р., то було прийняте рішення надіслати на виставку, що демонструвалася під час роботи конгресу, огляд діяльності українських бурс та інститутів. Для того, аби зробити відповідні висновки, проаналізували дані опитування від 1 травня 1910 р. (140 питань щодо розвитку українських інтернатів у Галичині було надіслано до дирекції кожного з таких закладів). Деякі з них не надіслали відповідей на поставлені запитання, інші подали дуже скупу інформацію, особливо щодо плати за проживання учнів, а також коштів на утримання закладу в цілому. Тому довелося «Учительській громаді», щоб зробити об'єктивні висновки, використувати й інші джерела інформації. У результаті на сторінках «Нашої школи» – фахового видання цього товариства, з'явилася змістовна розвідка про діяльність бурс та інститутів УПТ, що дозволяє порівняти їхню діяльність з іншими українськими інтернатами. З неї отримуємо інформацію, що УПТ належало 32,2 % всіх хлоп'ячих бурс та 35,6 % дівочих. Інтернати УПТ переважно надавали житло та організовували харчування учням середніх і народних шкіл⁴⁵. Найбільш чисельними були хлопчачі бурси, які в середньому утримували по 71 вихованцеві. УПТ, порівняно із товариством «Просвіта» та комітетами тих бурс, що працювали на основі окремих статутів, витрачало на утримання однієї дитини щомісяця найбільшу суму (від 14 до 45 крон), при тому, що одержувало на їх розвиток найменшу допомогу від держави. Проте плата в інтернатах УПТ найвищою не була і складала від 16 до 50 крон⁴⁶. Станом на 1914 р. у Львові та провінційних містах діяли бурси в Рогатині, Коломиї (хлоп'яча та інститут для дівчат), Бережанах, Заліщиках, Чорткові, Жовкві, Перемишлі, Тарнополі, Ярославі, Стрию, Станиславові, Самборі (хлоп'яча та інститут для дівчат), Бучачі, Борщеві, Надвірній, Копичинцях, Мостиськах, Калуші, Гусятині, Горлиці, Болахові, Сокалі тощо. У цих закладах УПТ у 1914 р. знайшло помешкання більше 1 тис. дітей⁴⁷.

⁴⁰ Приватна женьська семінарія учительська з руским язиком викладовим «Руского товариства педагогічного» у Львові. Звіт Дирекції за роки шкільні 1903/4 і 1904/5. Львів : Руске Товариство Педагогічне, 1905. 51 с.

⁴¹ Перше справозданє з діяльності інституту Руского Товариства Педагогічного у Львові під покровом св. Николая за рік 1889/9. Львів : Руске Товариство Педагогічне, 1889. 15 с.

⁴² Звіт Дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою за шкільний рік 1911/12. Львів : Українське Педагогічне Товариство, 1912. 68 с.; Звіт Дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою за шкільний рік 1912/13. Львів : Українське Педагогічне Товариство, 1913. 38 с.

⁴³ Звіт Дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою Кружка Українського Товариства Педагогічного в Рогатині за шкільний рік 1913/14. Львів, 1914. 94 с.

⁴⁴ Звіт шкіл Руского Товариства Педагогічного у Львові за рік шкільний 1911/12. Львів : Руске Товариство Педагогічне, 1912. 40 с.

⁴⁵ Статистика українських бурс у Галичині. *Наша школа*. 1911. Кн. II–III. С. 35–50.

⁴⁶ Жук А. Українські бурси в Галичині. *Ілюстрований народний календар Товариства «Просвіта» на рік звичайний 1911*. Львів : Просвіта, 1910. С. 211.

⁴⁷ Звіт з діяльності Українського Педагогічного Товариства за рік адміністративний 1910/11, 1911/12, 1912/13... С. 117.

Загалом, статистичні видання українських педагогічних товариств Буковини та Галичини містить детальні відомості про їхню діяльність, які ми не отримуємо з офіційних статистичних збірників.

Періодичні видання, згідно із запропонованою нами кваліфікаційною схемою, складають четверту групу джерел. Тут ми виокремили дві підгрупи: 1) періодика учительських товариств; 2) суспільно-політичні видання. Щодо першої підгрупи, то нами виявлено одинадцять періодичних видань, що публікувалися педагогічними товариствами Галичини й Буковини. Змістовно та безперервно повідомляли як про свою діяльність, так і про події освітнього життя часописи УПТ («Шкільний часопис» (1880–1889)⁴⁸, «Учитель» (1889–1914 рр.)⁴⁹ та товариства ВПУВ («Промінь» 1904–1907)⁵⁰, «Прапор» (1907–1912)⁵¹, «Учительське слово» (1912–1914)⁵².

Видання УПТ журналу для дітей «Дзвінок» стало непересічним явищем у тодішній журналістиці. 1890 р. професор Володимир Шухевич розпочав публікацію ілюстрованого часопису для юних читачів; проте зіткнувся зі значними матеріальними витратами, тому 1892 р. звернувся з пропозицією до проводу УПТ, аби воно взяло на себе обов'язки, пов'язані з виходом у світ «Дзвінка» й отримав позитивну відповідь. Літературний та естетичний рівень «Дзвінка» були високими. Редактори зуміли підібрати цікавий та змістовний матеріал і доступно подати його молоді. Особливої уваги заслуговують ілюстрації «Дзвінка», що досить вдало доповнювали надруковане в журналі⁵³. Дитячий журнал виходив у світ до початку Першої світової війни, мав передплатників серед українців Буковини.

Серед буковинської періодики найбільше уваги роботі педагогічних організацій та подіям політичного характеру, що впливали на вирішення освітянських проблем, було приділено на сторінках педагогічного часопису «Каменярі» (часопис Вільної організації українського учительства Буковини)⁵⁴. Мали педагоги Буковини та Галичини й спільні видавничі проекти, зокрема «Учительська громада» та Товариство учителів вищих шкіл імені Григорія Сковороди публікували спільними зусиллями у Львові часопис «Наша школа». У 1910 р. видання було започатковане «Учительською громадою», а в 1912 р. у підзаголовку до нього вже зазначалося, що часопис є органом двох педагогічних організацій – ТУВШ імені Григорія Сковороди в Чернівцях та «Учительської громади»⁵⁵. З першого року видання «Нашої школи» вагоме місце на сторінках журналу зайняли науково-педагогічні статті та дослідження з історії, розвитку та реорганізації української гімназійної освіти, методики і дидактики⁵⁶.

Про роботу буковинських та галицьких освітянських товариств також писали німецькомовні («Bukowinaer Pedagogische Blätter» («Буковинські педагогічні листки»), «Bukowinaer Schule» («Буковинська школа»), «Ruthenische Revue» («Руський огляд»), згодом перейменоване на «Ukrainische Rundschau» («Український огляд»)⁵⁷ та польські періодичні видання «Szkola», «Rodzina i Szkola» («Сім'я і школа»)⁵⁸.

До другої підгрупи періодичних видань належить громадсько-політична періодика Буковини та Галичини, що розкриває діяльність українських педагогічних товариств крізь

⁴⁸ Платня народних вчителів в Галичині. *Шкільна часопись*. 1885. Ч. 5–6. С. 1–2.

⁴⁹ Школи Руського Педагогічного Товариства у Львові. *Учитель*. 1910. 5 мая. С. 152–155.

⁵⁰ Другі звичайні загальні збори товариства «Взаїмна поміч». *Промінь*. 1907. 15 лютого. С. 11–12.

⁵¹ Учительство – собі. *Прапор*. 1910. 25 червня. С. 1–6.

⁵² Другий краєвий з'їзд українського народного вчителства у Коломиї. *Учительське слово*. 1912. Ч. 2 (жовтень). С. 35–38.

⁵³ Дзвінок : письмо ілюстроване для дітей і молодежи. Львів, 1890–1914.

⁵⁴ Боровський М. § 12 закона про уч. платню з дня 20 січня 1909. *Каменярі*. 1909. 10 лютого.

⁵⁵ З товариства «Учительська громада». *Наша школа: орган У. Г. і тов. Сковороди*. 1913. Зош. 2. С. 121–125.

⁵⁶ Добржанський О., Шологон Л. Українські професійні об'єднання педагогів... С. 143.

⁵⁷ Ботушанський В. М. Німецькомовна преса Буковини про деякі аспекти національно-культурного життя буковинських українців (друга половина XIX – початок XX ст.). *Питання історії України: Збірник наукових статей*. 2000. Ч. 4. С. 410.

⁵⁸ Кошелева Н. Польська педагогічна періодика як джерело вивчення історії українського шкільництва у Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. *Наукові зошити історичного факультету*. Львів, 2000. Ч. 3. С. 93.

призму різних суспільно-політичних поглядів. Робота буковинських і галицьких товариств показана на шпальтах народовських газет «Буковина»⁵⁹, «Нова Буковина»⁶⁰, «Діло»⁶¹, «Зоря»⁶² та інших. Багато змістовної інформації, що безпосередньо стосувалося досліджуваної теми, вміщено в часописі «Буковина»: звіти з діяльності, повідомлення про роботу філій, нові видання товариств, працю, спрямовану на підвищення заробітної платні⁶³.

Газета «Діло» постійно інформувала про діяльність українських громадських товариств. Їхній праці були присвячені як об'ємні передові та аналітичні статті, так і короткі повідомлення в рубриці «Рух в наших товариствах руських». З них отримуємо чимало інформації як про організаційні заходи українських педагогічних товариств, так і важливі здобутки в їхній діяльності⁶⁴. Якщо на сторінках часописів Української радикальної партії «Громадянин», «Народ», «Громадський голос» уміщена конструктивна критика на адресу педагогічних товариств, то московільські видання («Русская правда», «Буковински вѣдомости», «Галичанин», «Новый пролом», «Галицка Русь», «Слово»), що відкидали етнічну самобутність українців, безпідставно критикували освітянські товариства за використання української мови, фонетичного правопису та заходи патріотичного характеру⁶⁵.

На сторінках періодичних видань опублікували низку публіцистичних праць відомі діячі українського національного руху, дійсні та почесні члени освітянських товариств М. Грушевський⁶⁶, К. Малицька⁶⁷, О. Попович⁶⁸, С. Смаль-Стоцький⁶⁹, І. Франко⁷⁰, Л. Цегельський⁷¹ та ін. У них основний акцент зроблено на суспільно-політичних передумовах створення педагогічних об'єднань та результатах їхньої діяльності.

До п'ятої групи нашої класифікаційної схеми відносимо джерела особового походження. Для дослідження діяльності освітянських товариств ми виокремили в них три підгрупи: 1) автобіографії; 2) спогади; 2) епістолярні джерела. До цієї групи належать автобіографії, спогади та листування безпосередніх учасників і свідків подій: політичних діячів, громадських активістів, педагогів.

Автобіографії, що належать перу українських літераторів та педагогів кінця XIX – початку XX ст., зокрема Д. Вінцовському⁷², Т. Грушкевичу⁷³, Р. Заклинському⁷⁴, О. Калиновському⁷⁵ та іншим, зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці імені Василя Стефаника (у родинному фонді Левицьких). Автобіографії написані на прохання відомого

⁵⁹ Руска гімназія у Вишніці. *Буковина*. 1908. 8 листопада.

⁶⁰ Загальні збори і 25 літній ювілей товариства «Українська Школа». *Нова Буковина*. 1912. 30 жовтня.

⁶¹ В справі приватної руської гімназії в Городенці. *Діло*. 1909. 9 (22) липня.

⁶² Коцовський В. Огляд національної праці Русинов в Галичині. *Зоря*. 1886. Ч. 21, 22.

⁶³ Із філії тов. «Руска Школа» в Путивлі. *Буковина*. 1887. 13 березня.

⁶⁴ Регуляція учительських платень. *Діло*. 1914. 16 лютого (2 марта).

⁶⁵ Шологон Л. Джерела з історії національно-культурного руху... 81 с.

⁶⁶ Грушевський М. Наша школа. *Наша школа*. 1909. Ч. 1–2, С. 1–3.

⁶⁷ Малицька К. Наші дівчата в наших школах. *Звіт шкільного Товариства Педагогічного за рік шкільний 1909/10*. Львів: Руське товариство педагогічне, 1910. С. 4.

⁶⁸ Попович О. Справа упорядкування руської правописи. *Руска школа*. 1888. Ч. 1. С. 35.

⁶⁹ Смаль-Стоцький С. Від видавництва і редакції. *Руска школа*. 1888. Ч. 1. С. 1.

⁷⁰ Франко І. Наші народні школи і їх потреби. *Народ*. 1892. Ч. 7.

⁷¹ Цегельський Л. З галицької України. *Літературно-науковий вісник*. Київ, 1911. Ч. III. С. 635.

⁷² ЛННБ імені Василя Стефаника (відділ рукописів). Ф. 167. Левицькі (родинний фонд). Спр. 550. Вінцовський Дмитро, поет, письменник, вчитель в українській школі м. Львова. Виписки і вирізки з періодичних видань, листи до Левицького І. (автобіографія 1.VII.1887 р.), бібліографія. 1873–1901 рр. 19 арк.

⁷³ Там само. Спр. 898. Грушкевич Теофіл, професор німецької гімназії у Львові, управитель української гімназії у Яворові. Лист до Левицького І. (автобіографія 18. III. 1896 р.), виписки і вирізки з періодичних видань. 1889–1897 р. 44 арк.

⁷⁴ Там само. Спр. 1213. Заклинський Роман, письменник, викладач львівської учительської семінарії. Лист до Левицького І. (до біографії від 15 лютого 1896 р.). 1896 р. 13 арк.

⁷⁵ Там само. Спр. 1351. Калиновський Омелян, доктор, історик, професор Академічної гімназії у Львові, директор руської гімназії у Тернополі. Лист до Левицького І. О. (автобіографія від 11.VII.1896 р.), вирізки і виписки із періодичних видань. 1890–1901 рр. 13 арк.

бібліографа Івана Левицького, який готував до друку довідкове видання *«Галицько-руська бібліографія XIX ст.»*. Чимало літераторів та громадських діячів відгукнулися на прохання І. Левицького й написали не скупі біографічні відомості про себе та свої наукові чи літературні праці, а подали розлогу інформацію про події, у яких брали безпосередню участь. З них довідуємося багато цікавого про дитячі та шкільні роки авторів, їх навчання в гімназіях та університетах, громадську працю, опубліковані твори. Автори автобіографій брали активну участь у діяльності практично всіх педагогічних, культурно-просвітніх та наукових товариств краю, тому написали чимало з приводу своєї громадської праці. Хотілося б виокремити життєпис директора української гімназії в Яворові та головного редактора педагогічного часопису *«Учитель»* упродовж 1890–1892 рр. Т. Грушкевича, зважаючи на цікавий виклад матеріалу, детальну інформацію про сучасні йому події громадського і щоденного побутового життя українців Галичини⁷⁶.

Важливими для нашого дослідження стали спогади українських політиків та громадсько-культурних діячів О. Барвінського⁷⁷, К. Левицького⁷⁸, Є. Олесницького⁷⁹, О. Поповича⁸⁰, намісника Галичини М. Бобжинського⁸¹, одіозного польського політика С. Гломбінського⁸², університетських та гімназійних викладачів В. Кмицикевича⁸³, М. Кордуби⁸⁴, С. Смаль-Стоцького⁸⁵, О. Терлецького⁸⁶, педагогів початкових шкіл А. Домбровського⁸⁷, І. Карбулицького⁸⁸, Уляни Кравченко⁸⁹ та інших. Змістовними та наповненими відомостями про маловідомі події є спогади А. Домбровського та І. Карбулицького, що були активними учасниками українського вчительського руху наприкінці XIX – початку XX ст. Вони зберігаються відповідно у фондах Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника та Літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської, Чернівці⁹⁰.

Епістолярні джерела, що розкривають окремі аспекти діяльності українських освітянських товариств зберігаються у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Стефаника, зокрема у фондах особового походження – родини Барвінських, галицького адвоката та етнографа Мелітона Бучинського⁹¹, народної вчительки, громадської діячки та письменниці Марійки Підгірянки. Інформативно насиченими є листи до депутата австрійського парламенту та галицького сейму, члена Крайової шкільної ради Галичини О. Барвінського від педагогічних організацій та вчителів з проханням захистити права педагогів, сприяти поши-

⁷⁶ Шологон Л. Джерела з історії національно-культурного руху... С. 119.

⁷⁷ Барвінський О. Спомини з мого життя : у 2 т. Київ : Стилос, 2010. Т. 2 / упоряд. А. Шацька. 1120 с.; Попович О. Відродження Буковини. Львів : Червона калина, 1933. 120 с.

⁷⁸ Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. Друга частина. Львів : Видавнича спілка «Діло», 1937. 108 с.

⁷⁹ Олесницький Є. Сторінки з мого життя : у 2 ч. Ч. II. (1890–1897). Львів : Накладом видавничої спілки «Діло», 1935. 122 с.

⁸⁰ Попович О. Відродження Буковини... С. 120.

⁸¹ Bobrzyński M. Z moich pamiętników. Wrocław ; Kraków : Wyd. Zakł. im. Ossolińskich, 1957. 405 s.

⁸² Głabiński St. Wspomnienia polityczne. Część pierwsza. Pod zaborem austriackim. Pielplin : Nakładem drukarni i księgarni Sp. Z O. ODP, 1939. 559 s.

⁸³ Кмицикевич В. Заснування товариства учителів вищих шкіл ім. Г.Сковороди в Чернівцях... С. 50.

⁸⁴ Кордуба М. Василь Сімович на Буковині... С. 3.

⁸⁵ Смаль-Стоцький С. Грудка землі на пошану Омеляна Поповича. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1930. Ч. VII–VIII. С. 707–710.

⁸⁶ Терлецький О. 30-ліття «Учительської Громади» (1908–1938)... С. 5.

⁸⁷ ЛННБ імені Василя Стефаника (відділ рукописів). Ф. 175. Марійка Підгірянка (справжнє прізвище Лернет-Домбровська Марія Омелянівна, 1881–1963 рр. поетеса, педагог). Спр. 32. Спогади про Марійку Підгірянку її чоловіка Августина Волошина (Домбровського). Зош. 1, 87 арк.; Зош. 2. 11 арк.

⁸⁸ Карбулицький І. Оправдані й неоправдані нарікання... С. 1.

⁸⁹ Кравченко Уляна. Спогади учительки. Коломия : 3 друкарні Вільгема Бравнера, 1936. 314 с.

⁹⁰ Карбулицький І. Спомини з мого життя. *Літературно-меморіальний музей Ольги Кобилянської, Чернівці*. Інв. № 3709–3730.

⁹¹ ЛННБ імені Василя Стефаника (відділ рукописів), Ф. 17 Бучинський Мелітон Осипович. Спр. 53. «Дзвінок» редакція журналу. Листи до Мелітона Бучинського. 1890, 1891 рр. 2 арк.

ренню навчальної літератури, виданої освітянськими громадськими об'єднаннями⁹². Іноді листування з приводу того чи іншого проблемного питання тривало довго, що дозволяє прослідкувати процес вирішення справи. У фондах відомих громадсько-культурних діячів, що брали активну участь у діяльності педагогічних товариств А. Крушельницького⁹³, К. Студинського⁹⁴, С. Томашівського⁹⁵ (відклалися у ЦДІАЛ України) листування, що розкриває різні аспекти праці учительських об'єднань та фахові проблеми українських освітян.

Новітнє історичне джерелознавство виокремлює в структурі джерельної бази будь-якого дослідження актуалізовані та неактуалізовані джерела, тобто запроваджені до наукового простору і не запроваджені. До актуалізованих відносять свідчення двох видів: а) які виявлені, належним чином опрацьовані й оприлюднені внаслідок археографічної роботи у форматі серійних документальних збірників, проблемно-тематичних видань, хрестоматій або окремих відбитків тих чи інших пам'яток; б) які виявлені і вивчені дослідниками, а почерпнута з них інформація запроваджена до наукового обігу попередниками у вигляді копій документів чи інших джерел або витягів чи цитат з них та з відповідною інтерпретацією їхнього змісту⁹⁶. У контексті нашого дослідження можемо стверджувати про наявність обох видів актуалізованих джерел. Однак чимало джерел з історії діяльності освітянських товариств Галичини та Буковини ще залишаються неактуалізованими, насамперед документи адміністративних установ, статистичні матеріали, автобіографії та епістолярій відомих діячів учительського руху.

Отже, вважаємо, що окреслений нами комплекс джерел з історії діяльності українських педагогічних товариств Галичини та Буковини, який сформувався на основі суспільно-політичних реалій другої половини XIX – початку XX ст., є репрезентативним, різноплановим та сприятиме неупередженому дослідженню джерел. Класифікацію джерельного комплексу на п'ять груп можна розглядати як умовний рейтинг інформативності джерел та достовірності вміщеної в них інформації. При цьому особливо критичного аналізу вимагають до себе джерела особового походження через суб'єктивну оцінку їхніми авторами подій та осіб. Однак саме з них вдалося почерпнути інформацію про особисті стосунки між окремими представниками тодішньої політичної еліти, громадсько-культурного руху, науки та освіти. Зважаючи на специфіку окремих груп варто підбирати оптимальні методи дослідження джерел, здійснювати аналіз та синтез їхнього інформаційного потенціалу. Вважаємо, що застосування запропонованої класифікаційної схеми допоможе дослідникам продовжити подальший пошук джерел і заповнити прогалини у вивченні окресленої проблематики. Перспективи подальших розвідок в контексті обраної теми вбачаємо в дослідженні, зокрема й на основі сформованого нами джерельного комплексу, маловідомих сторінок діяльності українських педагогічних товариств Галичини та Буковини упродовж 80-х рр. XIX – першої третини XX ст.

⁹² ЛННБ імені Василя Стефаника (відділ рукописів). Ф. 11. Барвінські (родинний фонд). Спр. 3316. «Учительська Громада» товариство у Львові. Листи до Барвінського Олександра Григоровича. 1908–1910 рр. 14 арк.

⁹³ ЦДІАЛ України. Ф. 368. Крушельницькій Антін, письменник, журналіст, літературний критик, педагог. Оп. 1. Спр. 153. Листи, запрошення, звернення українських товариств, редакцій, установ до Крушельницького А. про співпрацю. 1906–1932 рр. 61 арк.

⁹⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 362 Студинський Кирило, історик мови і літератури. Оп. 1. Спр. 321. Листи Кравченко Уляни. Б/д., 6 арк.

⁹⁵ ЦДІАЛ України, Ф. 368 Томашівський Степан, історик, публіцист, політичний діяч, дійсний член НТШ. Оп. 1. Спр. 151. Листи Наукового товариства ім. Шевченка, Українського педагогічного товариства, гімнастичного товариства «Сокіл» та інших. 1905–1917 рр. 68 арк.

⁹⁶ Шологон Л. Форми актуалізації документів і матеріалів офіційного характеру з історії національно-культурного руху українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія*. 2018. Ч. 2. С. 7.

UKRAINIAN PEDAGOGICAL SOCIETIES OF GALICIA AND BUKOVINA (1881–1914): SOURCE SCIENCE ASPECT

Liliia SHOLOHON

*Vasyl" Stefanyk Carpathian National University,
Department of History of Central and Eastern Europe and Special Branches of Historical Science
of the Faculty of History, Political Science and International Relation,
57, Shevchenko St., 76000, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: liliya.shologon@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5390-7576*

Summary

The purpose of scientific research is to systematize and critically analyze sources on the history of the activities of Ukrainian pedagogical societies of Galicia and Bukovina in the 80s of the 19th – early 20th centuries. The research methodology is based on the principles of a scientific, comprehensive, systemic and holistic approach to the analysis of source material. To achieve the set goal, the methods of source analysis and synthesis, classification and typology, textual analysis, historical-genetic, historical-comparative were applied. The scientific novelty of the article lies in the fact that a holistic source complex on the history of the activities of teachers' societies of Galicia and Bukovina was formed, its classification was made, and a number of non-updated sources were introduced into scientific circulation.

In the process of studying the specified issues, we identified and analyzed the following groups of sources: 1) normative (national and regional legislative acts and statutes that regulated the work of pedagogical associations); 2) official documents (materials of the Galician Governorate, the Bukovina Regional Administration, the Regional School Councils of Galicia and Bukovina, and other official institutions that directly or indirectly influenced the activities of educational societies); 3) statistical (materials of national and regional statistics and reports on the activities of pedagogical societies); 4) materials of periodicals (containing meaningful editorial articles and informational messages about the activities of Ukrainian pedagogical societies of Galicia and Bukovina); 5) sources of personal origin (autobiographies, memoirs, and letters of mainly influential public and cultural figures and politicians). The classification of the source complex into five groups can be considered as a conditional rating of the informativeness of the sources and the reliability of the information contained in them. We believe that the application of the proposed classification scheme will help researchers continue their further search for sources and fill in the gaps in the study of the specified issues.

Key words: *Bukovina, Galicia, source analysis, source complex, pedagogical society*

REFERENCES

- Bilavych, H., Savchuk, B. (1999). *Tovarystvo «Ridna shkola» (188–1939 rr.)* [«Native School» Society (1881–1939)]. Ivano-Frankivsk: Liliia-NV, 208 p. (in Ukrainian).
- Bobrzyński, M. (1957). *Z moich pamiętników* [From my Diaries]. Wrocław – Kraków: Wyd. Zakł. im. Ossolińskich, 405 s. (in Polish).
- Borovskyi, M. (1909). § 12 zakona pro uch. platniu z dnia 20 sichnia 1909 [§ 12 of the Law on Teachers' Salaries from January 20, 1909]. *Kameniari* [Stonemasons], 10 liutoho (in Ukrainian).
- Botushanskyi, V. M. (2000). *Nimetskomovna presa Bukovyny pro deiaki aspekty natsionalno-kulturno-ho zhyttia bukovynskykh ukrainsiv (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [The German-Language Press of Bukovina on Some Aspects of the National-Cultural Life of Bukovinian Ukrainians (Second Half of the 19th – Beginning of the 20th Century)]. *Pytannia istorii Ukrainy: Zbirnyk naukovykh statei* [Questions of the History of Ukraine: Collection of Scientific Articles], no. 4, pp. 406–412 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archives of Ivano-Frankivsk Region] (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti [State Archives of Chernivtsi Region] (in Ukrainian).
- Dnevnyk zakonovъ y rozporiazheniy dlia hertsotshtva Bukovyny* [Diary of Laws and Decrees for the Duchy of Bukovina]. (1873). Chernivtsi: Pechatnia Ekhardta, no. 10, pp. 43–66 (in Ukrainian).
- Dobrzhanskyi, O. (1999). *Natsionalnyi rukh ukrainsiv Bukovyny druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.* [The National Movement of Ukrainians in Bukovina in the Second half of the 19th – early 20th Centuries]. Chernivtsi: Zoloti lytavry, 547 p. (in Ukrainian).
- Dobrzhanskyi, O., Sholohon, L. (2022). *Ukrainski profesiini ob'iednannia pedahohiv Halychyny ta Bukovyny (druha polovyna XIX – pochatok XX st.): sprobа porivnialnoho analizu* [Ukrainian Professional Associations of Teachers of Galicia and Bukovina (Second Half of the 19th – Beginning of the 20th Century): an

Attempt at Comparative Analysis]. *Rusyn [Rusyn]*, no. 68, pp. 131–152. DOI: 10.17223/18572685/68/6 (in Ukrainian).

Druhi zvychni zahalni zbory tovarystva «Vzaimna pomich» [The Second Ordinary General Meeting of the «Mutual Aid» Society]. (1907). *Promin [Promin]*, February 15, pp. 11–12 (in Ukrainian).

Druhyi kraievyy z'їzd ukrainskoho narodnoho vchytelstva u Kolomyi [The Second Regional Congress of Ukrainian National Teachers in Kolomyia]. (1912). *Uchytelske slovo [Teacher's Word]*, part 2 (October), pp. 35–38 (in Ukrainian).

Dzvinok: pysmo iliustrovane dlia ditei i molodezhy [The Bell: Illustrated Writing for Children and Youth]. (1890–1914). Lviv (in Ukrainian).

Franko, I. (1892). Nashi narodni shkoly i yikh potreby [Our Public Schools and Their Needs]. *Narod [The People]*, no. 7 (in Ukrainian).

Głabiński St. (1939). Wspomnienia polityczne. Część pierwsza. Pod zaborem austriackim [Political memoirs. Part one. Under Austrian Rule]. Pelplin: Nakładem drukarni i księgarni Sp. Z O. ODP, 559 s. (in Polish).

Hrushevskyi, M. (1909). Nasha shkola [Our School]. *Nasha shkola [Our School]*, no. 1–2, pp. 1–3 (in Ukrainian).

Iz filii tov. «Ruska Shkola» v Putyvi [From the Branch of the Society «Ruska School» in Putiv]. (1887). *Bukovyna [Bukovyna]*, March 13 (in Ukrainian).

Kalakura, Ya. S. (Ed.). (2017). Istorychne dzhereloznavstvo [Historical Source Studies]. Kyiv: Lybid, 512 p. (in Ukrainian).

Karbulyskyi, I. (1931). Opravdani y neopradani narikannia [Justified and Unjustified Complaints]. *Chas [Time]*, December 1 (in Ukrainian).

Korduba, M. (1944). Vasyl Simovych na Bukovyni [Vasyl Simowych in Bukovina]. *Krakivski visti [Krakow news]*, March 22 (in Ukrainian).

Kotsovskiy, V. (1886). Ohliad natsionalnoy pratsi Rusynov v Halychyni [Review of the National Labor of the Rusyns in Galicia]. *Zoria [Zoria]*, part 21, 22.

Kravchenko, Uliana (1936). Spohady uchytelky [Memories of a Teacher]. Kolomyia: Z drukarni Vilhema Bravnera, 314 p. (in Ukrainian).

Kmytsykevych, V. (1935). Zasnovanie tovarystva uchyteliv vyshchyykh shkil im. H. Skovorody v Chernivtsiakh [The Foundation of the Society of Teachers of Higher Schools Named After H. Skovoroda in Chernivtsi]. *Dvadsiatpiatlittia tovarystva «Uchytelska hromada» [Twenty-Five Years of the Society «Teachers' Community»]*. Lviv: Uchytelska Hromada, pp. 9–56 (in Ukrainian).

Koshelieva, N. (2000). Polska pedagogiczna periodyka yak dzherelo vyvchennia istorii ukrainskoho shkilnytstva u Halychyni naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Polish Pedagogical Periodicals as a Source for Studying the History of Ukrainian Schooling in Galicia in the Late 19th and Early 20th Centuries]. *Naukovi zoshyty istorichnoho fakultetu [Scientific Notebooks of the Faculty of History]*, no. 3, pp. 93–96 (in Ukrainian).

Levytskyi, K. (1926). Istorii politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv (1864–1914). Na pidstavi spomyniv i dokumentiv [History of Political Thought of Galician Ukrainians (1864–1914). Based on Memoirs and Documents]. Lviv: Druk. O.Vasyliian u Zhovkvi, 432 p. (in Ukrainian).

Levytskyi, K. (1937). Ukrainski polityky. Sylvety nashykh davnykh posliv i politychnykh diiachiv 1907–1914 rr. Druha chastyna [Silhouettes of our old ambassadors and political figures 1907–1914. Part two]. Lviv: Vydavnycha spilka «Dilo», 108 p. (in Ukrainian).

Literaturno-memorialnyi muzei Olgy Kobylianskoi, Chernivtsi [Olga Kobylanska Literary and Memorial Museum, Chernivtsi]. (in Ukrainian).

Lvivska natsionalna naukova biblioteka imeni Vasylia Stefanyka. Viddil Rukopysiv [Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. Manuscripts Department] (in Ukrainian).

Malyska, K. (1910). Nashi divchata v nashykh shkolakh. [Our Girls in our Schools]. *Zvit shkil Ruskoho Tovarystva Pedagogichnoho za rik shkilnyi 1909/10 [Report of the Schools of the Ruske Pedagogical Society for the School Year 1909/10]*. Lviv: Ruske tovarystvo pedagogichne, pp. 3–10 (in Ukrainian).

Moskovchuk, M. (2014). Tovarystvo «Vzaimna pomich ukrainskoho vchytelstva» u suspilno-kulturnomu zhytti Halychyny u pershii tretyni XX st. [The Society «Mutual Assistance of Ukrainian Teachers» in the Socio-Cultural Life of Galicia in the First Third of the 20th Century]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni I. Kryp'iakovycha NAN Ukrainy, 156 p. (in Ukrainian).

Olesnytskyi, Ye. (1935). Storinky z moho zhyttia: u 2 ch. Ch. I. (1860–1890). [Pages From My Life: in 2 Parts. Parts I. (1860–1890)]. Lviv: Nakladom vydavnychoi spilky «Dilo», 252 p. (in Ukrainian).

Olesnytskyi, Ye. (1935). Storinky z moho zhyttia: u 2 ch. Ch. II. (1890–1897) [Pages from My Life: in 2 Parts. Parts I. (1890–1897)]. Lviv: Nakladom vydavnychoi spilky «Dilo», 122 p. (in Ukrainian).

Österreichische Statistik. Neue Folge [Austrian Statistics. New Series]. (1913–1916). Wien (in Germany).

Perevody zъ vestnyka zakonov derzhavnykh dlia hertsostva Bukovyny, 1867 [Translations from the Gazette of State Laws for the Duchy of Bukovyna, 1867]. (1868). Chernivtsi, pp. 297–304 (in Ukrainian).

Pershe spravozdanie z diialnosity instytutu Ruskoho Tovarystva Pedahohichnoho u Lvovi pid pokrovom sv. Nykolaia za rik 1889/9 [The First Report on the Activities of the Institute of the Ruske Pedagogical Society in Lviv Under the Patronage of St. Nicholas for the Year 1889/9]. (1889). Lviv: Ruske Tovarystvo Pedahohichne, 15 p. (in Ukrainian).

Podręcznik Statystyki Galicyi wydany prses Krajowe biuro statysteczne [The Galician Statistics Manual Published by the National Statistics Office] Dr. Tadeusz Pilata (Red). Tom VIII. (1912). Lwów: Z Pierwszej zwsazkowej drukarni, 192 s. (in Polish).

Platnia narodnykh vchyteliv v Halychyni [The Salary of Public Teachers in Galicia]. (1885). Shkolna chasopys [School magazine], part. 5–6, pp. 1–2 (in Ukrainian).

Popovych, O. (1888). Sprava upravylennia ruskoi pravopysy [The Matter of Correcting Rusky Spelling]. *Ruska shkola* [Ruska School], no.1, pp. 31–35 (in Ukrainian).

Popovych, O. (1933). Vidrozhennia Bukovyny [The Revival of Bukovyna]. Lviv: Chervona kalyna, 120 p. (in Ukrainian).

Pryvatna zhenska seminariiia uchytelska z ruskym yazykom vykladovym «Ruskoho tovarystva pedahohichnoho» u Lvovi. Zvit Dyreksii za roky shkilni 1903/4 i 1904/5 [Private Female Teachers' Seminary with Ruska language of Instruction of the «Ruske Pedagogical Society» in Lviv. Report of the Directorate for the School Years 1903/4 and 1904/5]. (1905). Lviv: Ruske Tovarystvo Pedahohichne, 51 p. (in Ukrainian).

Rehuliatyia uchytelskykh platen [Regulation of Teachers' Salaries]. (1914). *Dilo* [Dilo], February 16 (March 2) (in Ukrainian).

Reichgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich [Government Gazette for the Austrian Empire]. (1869). Wien, S. 277–288 (in Germany).

Ruska himnaziia u Vyzhnytsi [Ruska Gymnasium in Vyzhnytsia] (1908). *Bukovyna* [Bukovyna], November 8 (in Ukrainian).

«Ruska shkola» tovarystvo v Chernivtsiakh. Statut [«Ruska School» Society in Chernivtsi. Statute]. (1887). Chernivtsi: Ruska shkola, 12 p. (in Ukrainian).

Savchuk, B. (1999). Prosvitnytska ta sotsialno-ekonomichna diialnist ukraïnskykh hromadskykh tovarystv u Halychyni (ostannia tretyna XIX st. – kinets 30-kh rokiv XX st.) [Educational and Socio-Economic Activities of Ukrainian Public Associations in Galicia (Last Third of the 19th Century – Late 1930s)]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 138 p. (in Ukrainian).

Shatska, A. (Comp.) (2010). Barvynskyi O. Spomyny z moho zhyttia: u 2 t. [Memories of My Life: in 2 Vol.]. Kyiv: Stylos, vol. 2, 1120 p. (in Ukrainian).

Shkoly Ruskoho Pedahohichnoho Tovarystva u Lvovi [Schools of the Ruske Pedagogical Society in Lviv]. *Uchytel* [Teacher]. (1910), May 5, pp. 152–155 (in Ukrainian).

Sholohon, L. (2015). Dzherela z istorii natsionalno-kulturnoho rukhu ukraïntsiv Halychyny (1848–1914 rr.) [Sources From the History of the National-Cultural Movement of Ukrainians in Galicia (1848–1914)]. Ivano-Frankivsk: Symfoniia-forde, 460 p. (in Ukrainian).

Sholohon, L. (2018). Formy aktualizatsii dokumentiv i materialiv ofitsiinoho kharakteru z istorii natsionalno-kulturnoho rukhu ukraïntsiv Halychyny druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. [Forms of Updating Documents and Materials of an Official Nature on the History of the National-Cultural Movement of Ukrainians in Galicia in the Second Half of the 19th – Early 20th Centuries]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yuriia Fedkovycha: Istoriiia* [Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi University: History], no. 2, pp. 6–13 (in Ukrainian).

Smal-Stotskyi, S. (1888). Vid vydavnytstva i redaktsii [From the Publishing House and Editorial Office]. *Ruska shkola* [Ruska School], no. 1, p. 1 (in Ukrainian).

Smal-Stotskyi, S. (1930). Hrudka zemli na poshanu Omeliana Popovycha [A Lump of Earth in Honor of Omelyan Popovych]. *Literaturno-naukovyi visnyk* [Literary and Scientific Bulletin], no. VII – VIII, pp. 707–710 (in Ukrainian).

Sprawozdanie c. k. Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1910/11 [Report of the Imperial-Royal Regional School Council on the State of Public Education in the School Year 1910/11]. (1912). Lwów: Nakladom c. k. rady Szkolnej Krajowej, 80 s. (in Polish).

Statystyka ukraïnskykh burs u Halychyni [Statistics of Ukrainian Bursa in Galicia]. (1911). *Nasha shkola* [Our School], book II–III, pp. 35–50 (in Ukrainian).

Statut Ruskoho Tovarystva Pedahohichnoho [Statute of the Ruske Pedagogical Society]. (1881). Lviv: Ruske Tovarystvo Pedahohichne, 15 p. (in Ukrainian).

Statut Ukrainskoho Tovarystva Pedahohichnoho [Statute of the Ukrainian Pedagogical Society]. (1912) Lviv: Ukrainiske Pedahohichne Tovarystvo, 12 p. (in Ukrainian).

Szematyzm krolestwa Galicyi i Lodomerii z wielkiem ksiestwem Krakowskiem na rok 1874 [The Szematyzm of the Kingdom of Galicia and Lodomeria with the Grand Duchy of Krakow for the Year 1874]. (1874). Lwów: Z drukarni E. Winiarsa, 830 s. (in Polish).

Terletskyi, O. (1938). 30-littia «Uchytelskoi Hromady» (1908–1938) [30th Anniversary of the «Teachers' Community» (1908–1938)]. *Ukrainska shkola [Ukrainian School]*, no. 1–6, pp. 2–5 (in Ukrainian).

Tsehelskyi, L. (1911) Z halytskoi Ukrainy [From Galician Ukraine]. *Literaturno-naukovy visnyk [Literary-Scientific Bulletin]*, no. III, pp. 635–644 (in Ukrainian).

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv] (in Ukrainian).

Uchytelstvo – sobi [Teaching – for oneself]. (1910). *Prapor [Banner]*, June 25, pp. 1–6 (in Ukrainian).

Vistnyk zakoniv derzhavnykh dlia korolivstv i kraiv, zastuplenykh v radi derzhavnii [Herald of State Laws for Kingdoms and Regions Represented in the State Council]. (1905). Viden: Iz tsarsko-korolivskoi nadvornoї ta derzhavnoi pechatni, no. LXIV, pp. 401–433 (in Ukrainian).

Visnyk zakoniv i rosporazhenyi kraievyykh dlia Korolevstva Halytsiy i Volodymeriy s velykym Kniazhevstvom Krakovskym [Gazette of Laws and Regional Decrees for the Kingdom of Galicia and Volodymyr with the Grand Duchy of Krakow]. (1873). Lviv: Z pechatni L. I. O. Rohosha, no. 251, pp. 192–204 (in Ukrainian).

Vovk, L. (2017). Tovarystvo «Uchytelska hromada»: osoblyvosti stvorennia ta napriamy diialnosti (1908–1909 rr.) [The Society «Teachers' Community»: Features of Creation and Areas of Activity (1908–1909)]. *Hileia: naukovyi visnyk [Gileya: Scientific Bulletin]*, no. 9, pp. 28–32 (in Ukrainian).

V spravi pryvatnoi ruskoї himnaziї v Horodentsi [In the Case of the Private Ruska Gymnasium in Gorodenka]. (1909). *Dilo [Dilo]*, 9 (22) July (in Ukrainian).

Wiadomości statystyczne o miescie Lwowie [Statistical News About the City of Lviv]. (1901). Lwow, Z. 8. Czesc 1. 207 s. (in Polish).

Yakovenko, N. (2007). Vstup do istorii [Introduction to History]. Kyiv: Krytyka, 375 p. (in Ukrainian).

Zashkilniak, L. (2004). Metodolohichni aspekty svitovoho istoriohrafichnoho protsesu i suchasna ukrainska istorychna nauka [Methodological Aspects of the World Historiographic Process and Modern Ukrainian Historical Science]. *Ukrainska istoriohrafia na zlami XX i XXI stolit: zdobutky i problemy [Ukrainian Historiography at the Turn of the XXth and XXI Centuries: Achievements and Problems]*. Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet, pp. 24–57 (in Ukrainian).

Zahalni zbory i 25 litnii yuvylei tovarystva «Ukrainska Shkola» [General meeting and 25th Anniversary of the Ukrainian School society]. (1912). *Nova Bukovyna [Nova Bukovyna]*, October 30 (in Ukrainian).

Zhuk, A. (1910). Ukrainski bursy v Halychyni. Iliustrovanyi narodnyi kalendar Tovarystva «Prosvita» na rik zvychaiyny 1911 [Ukrainian Bursa in Galicia. Illustrated Folk Calendar of the Society «Prosvita» for the Ordinary Year 1911]. Lviv: Prosvita, pp. 208–216 (in Ukrainian).

Z tovarystva «Uchytelska hromada» [From Society the «Teachers' Community»]. (1913). *Nasha shkola: orhan U. H. i tov. Skovorody [Our School: the Organ of T. C. and Society of Skovoroda]*, no. 2, pp. 121–125 (in Ukrainian).

Zvit Dyrektzii pryvatnoi himnazii v Horodentsi z ukrainskoїu vykladovoїu movoїu za shkilnyi rik 1911/12 [Report of the Directorate of the Private Gymnasium in Horodenets with Ukrainian as the Language of Instruction for the School Year 1911/12]. (1912). Lviv: Ukrainiske Pedahohichne Tovarystvo, 68 p. (in Ukrainian).

Zvit Dyrektzii pryvatnoi himnazii v Horodentsi z ukrainskoїu vykladovoїu movoїu za shkilnyi rik 1912/13 [Report of the Directorate of the Private Gymnasium in Horodenets with Ukrainian as the Language of Instruction for the School Year 1912/13]. (1913). Lviv: Ukrainiske Pedahohichne Tovarystvo, 38 p. (in Ukrainian).

Zvit Dyrektzii pryvatnoi himnazii z ruskym yazykom vykladovym Filii Ruskoho Tovarystva Pedahohichnoho v Rohatyni za rik shkilnyi 1909/10 [Report of the Directorate of the Private Gymnasium With the Ruska Language of Instruction of the Branch of the Ruske Pedagogical Society in Rohatyn for the School Year 1909/10]. (1910). Lviv: Ruske Tovarystvo Pedahohichne, 32 p. (in Ukrainian).

Zvit Dyrektzii pryvatnoi himnazii z ukrainskoїu vykladovoїu movoїu Kruzhka Ukrainskoho Tovarystva Pedahohichnoho v Rohatyni za shkilnyi rik 1913/14 [Report of the Directorate of the Private Gymnasium with Ukrainian Language of Instruction, Circle of the Ukrainian Pedagogical Society in Rohatyn for the School Year 1913/14]. (1914). Lviv, 94 p. (in Ukrainian).

Zvit Dyrektzii yuvileinoї pryvatnoi himnazii realnoi im. Markiiana Shashkevycha filii Ruskoho Tovarystva Pedahohichnoho v Busku za rik shkilnyi 1911/12 [Report of the Directorate of the Jubilee Private

Real Gymnasium Named after Markiyan Shashkevych, a Branch of the Ruske Pedagogical Society in Busk for the School Year 1911/12]. (1912). Lviv: Ruske Tovarystvo Pedahohichne, 20 p. (in Ukrainian).

Zvit shkil Ruskoho Tovarystva Pedahohichnoho u Lvovi za rik shkilnyi 1911/12 [Report of the Schools of the Ruske Pedagogical Society in Lviv for the School Year 1911/12]. (1912). Lviv: Ruske Tovarystvo Pedahohichne, 40 p. (in Ukrainian).

Zvidomlenie z diialnosti holovnoho vydilu tovarystva «Ukrainska shkola» v Chernivtsiakh za chas vid 3 veresnia 1911 do 3 padolysta 1912 roku [Report on the Activities of the Main Branch of the Ukrainian School Society in Chernivtsi for the Period from September 3, 1911 to October 3, 1912]. (1913.) Chernivtsi, 39 p. (in Ukrainian).

Zvit z diialnosti Tovarystva «Vzaimna pomich halytskykh i bukovynskykh uchyteliv i uchytelok u Lvovi» za chas vid 1 veresnia 1905 do kintsia 1906 roku [Report on the Activities of the Society «Mutual Assistance of Galician and Bukovinian Teachers in Lviv» for the Period From September 1, 1905 to the End of 1906]. (1907). Lviv: Vzaimna pomich hal. i buk. uchyteliv i uchytelok, 18 p. (in Ukrainian).

Zvit z diialnosti Ukrainskoho Pedahohichnoho Tovarystva za rik administratyvnyi 1910/11, 1911/12, 1912/13 (vid 1 veresnia 1910 do 31 veresnia 1913). [Report on the Activities of the Ukrainian Pedagogical Society for the Administrative Years 1910/11, 1911/12, 1912/13 (From September 1, 1910 to September 31, 1913)]. (1913). Lviv: Ukrainske Pedahohichne Tovarystvo, 160 p. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 9 березня 2025 р.